

ся такой подход к определению конкурентных преимуществ, согласно которому они являются концентрированным проявлением преимущества над конкурентами в разных отраслях (видах) деятельности предприятия. Другими словами, конкурентные преимущества фирмы заключаются в опережении конкурентов за счет реализации рыночных факторов эффективности деятельности предприятия.

Kachmaryk Ya.D., Chergava K.Yu. The competitive edge as factor of providing of effective activity of enterprise

The external and internal aspects of competitive edges and factors of effective activity of enterprises, their classification, and also components of competitive edges are considered. It is set that most acceptable is such going near determination of competitive edges, in obedience to which they are the concentrated display of advantage above competitors in the different spheres (kinds) of activity of enterprise. In other words, the competitive edges of firm consist in passed competitors due to realization of market factors of efficiency of activity of enterprise.

УДК 336.71

Аспір. Ю.А. Каширук – Львівська КА

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ

Розкрито сутність категорії "інституційне середовище банківської діяльності". Доповнено сутність "інституційного середовища банківської діяльності" через його функції. Визначено основні інституційні чинники формування банківської системи та охарактеризовано найважливіші складові елементи інституційного середовища банківської діяльності. Встановлено, що банківську діяльність регулюють спеціальні акти банківського законодавства, які, з одного боку, повинні відповідати загальним вимогам правового регулювання господарських відносин і конституційним принципам та гарантіям, а з іншого – запроваджують публічно-правові правила і вимоги.

Ключові слова: інституційне середовище банківської діяльності, чинники формування банківської системи, функції інституційного середовища банківської діяльності, рівні інституційного середовища банківської діяльності, елементи інституційного середовища банківської діяльності.

Постановка проблеми. Важливу роль у стабілізації економічної кон'юнктури в країні відіграє банківська система. Від ефективності її функціонування залежить не лише рівень економічного зростання, а й благополуччя усієї нації. Розвиток банківської системи в Україні тісно пов'язаний із становленням ринкового механізму. На її ефективність у перехідній економіці впливає ціла система внутрішніх та зовнішніх чинників. Зовнішні чинники – це чинники середовища. Вони формують загальні умови функціонування банків. У їхньому складі виділяють чинники економічного та інституційного середовища.

Питання розвитку банківської діяльності, грошового обігу та кредиту висвітлено у працях таких вітчизняних та російських учених: О. Береславської, О. Василика, А. Гальчинського, А. Даниленка, О. Дзюблюка, В. Колеснікова, В. Кисельова, І. Лютого, А. Мороза, А. Пересади, М. Пуховкіної, М. Савлука, В. Усоскіна, В. Юценка, М. Ямпольського та ін. Водночас, інституційне середовище банківської діяльності досліджене слабо та потребує докладнішого аналізу.

Методика дослідження. Метою роботи є визначення сутності, функцій та складових елементів інституційного банківського середовища.

Результати дослідження. Інституційне середовище банківської діяльності – це чіткий упорядкований набір інститутів, що впливають на процеси інституційного банківського регулювання. Вони визначають рівень розвитку відносин у банківській діяльності, правила взаємодії банківських установ з економічними суб'єктами, державними органами та фізичними особами, а також обмеження для банківських установ, які формуються в межах тієї чи іншої системи координації банківської діяльності. Інституційні чинники є визначальними детермінантами функціонування банківської системи [1, 16; 2, с. 55]. До них відносяться політичні, правові та економічні правила гри, а також соціокультурні чинники [3, с. 540] (рис. 1.).

Рис. 1. Інституційні чинники формування банківської системи

Найповніше сутність інституційного середовища банківської діяльності розкривається у виконуваних ним функціях (рис. 2).

Рис. 2. Функції інституційного середовища банківської діяльності

Регуляційна функція полягає в забезпеченні стабільного та безпечного функціонування банків і передбачає розроблення і видання уповноваженими органами нормативно-правових актів, що регламентують банківську діяльність, встановлення вимог і обмежень щодо діяльності банків та надання їм рекомендацій.

Регламентна функція передбачає формування структури та ієрархії управління в банках, а також делегування повноважень певним категоріям працівників і визначення орієнтирів їхньої діяльності.

Інформаційна функція зводиться до надання організаціям і населенню доступу до результатів дослідження банків. За їх допомогою можна краще зрозуміти ризики у банківській системі та, за потреби, змінити поведінку учасників ринку.

Захисна функція передбачає безпеку банківської діяльності та застосування запобіжних заходів на ранніх етапах ознак загрози виникнення фінансової кризи, а також моніторинг і обмеження ризиків у банківській системі та захист інтересів вкладників.

Контрольна функція полягає в здійсненні перевірок банківських установ, їх керівників, контролю з метою дотримання вимог розумного (з оптимальним ризиком) ведення банківської справи, запобігання виникненню кризових ситуацій у роботі, дотримання банківського законодавства та нормативних документів.

Інституційне середовище банківської діяльності складається з двох рівнів: макро- і мікросередовища (рис. 3).

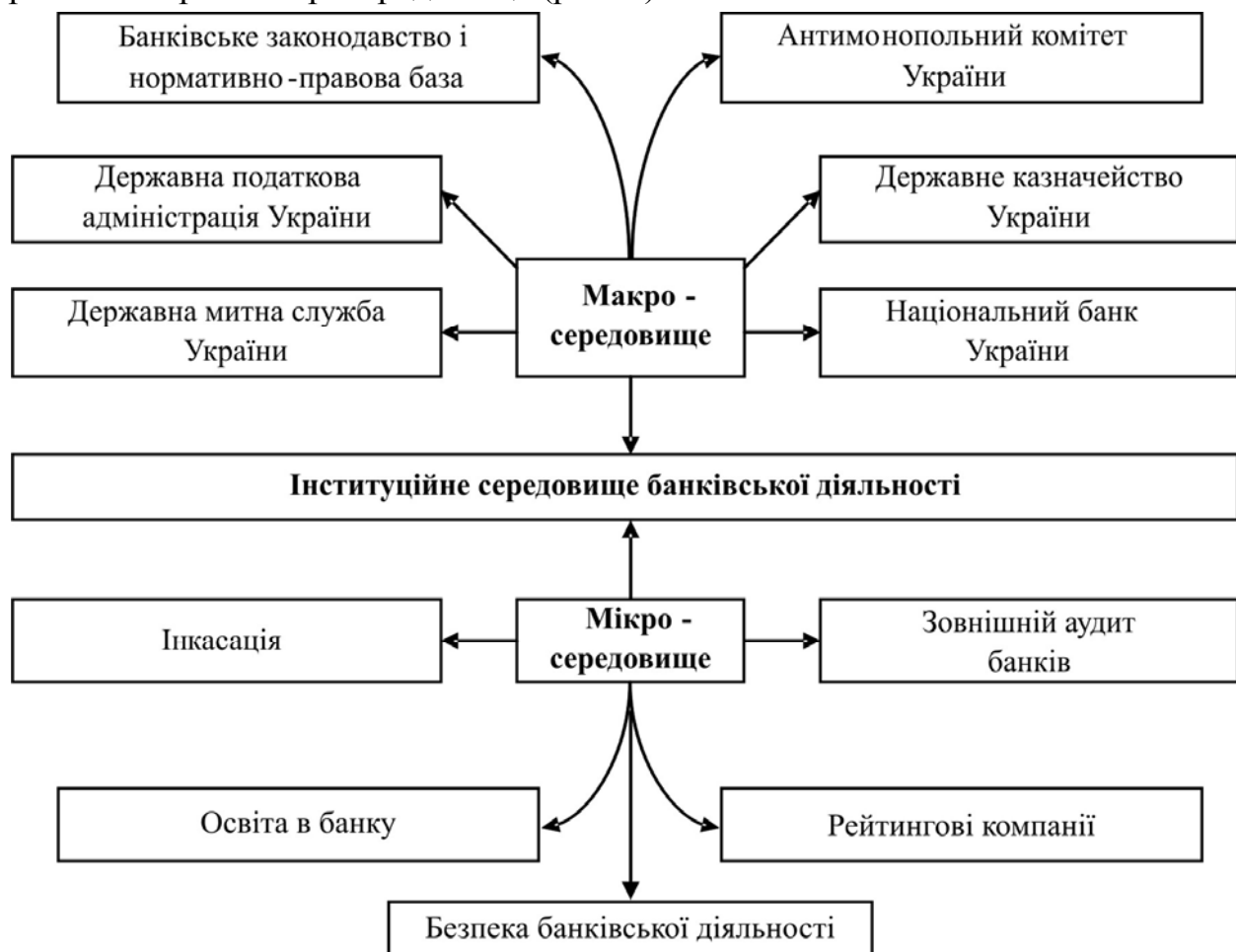

Рис. 3. Інституційне середовище вітчизняної банківської діяльності та його елементи

Макросередовище банківської діяльності охоплює такі основні інститути [3, с. 540-552]:

- банківське законодавство і нормативно-правова база.
- антимонопольний комітет України.
- державна податкова адміністрація України.
- державне казначейство України.
- державна митна служба України.
- національний банк України.

Банківське законодавство та нормативно-правова база. Банківське законодавство – це "система всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності" [4, с. 58]. Беручи до уваги те, що банки є суб'єктами підприємницької діяльності, вони підпадають під діяння загальних правових принципів. Як загальні закони варто розглядати Конституцію України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України "Про цінні папери і фондову біржу", укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, міжнародні правові акти. Ці закони встановлюють загальні вимоги до організаційно-правових форм підприємницької діяльності, загальні правила про угоди, їхні форми, умови і порядок укладання, а також загальні норми і обставини відповідальності. Крім того, банківську діяльність регулюють спеціальні акти банківського законодавства, які, з одного боку, повинні відповідати загальним вимогам правового регулювання господарських відносин і конституційним принципам та гарантіям, а з іншого – запроваджують публічно-правові правила і вимоги.

Національний банк України є особливим центральним органом державного регулювання банківської діяльності. З метою ефективного впливу на господарську активність, стримування інфляції та підвищення темпів економічного зростання, він застосовує до комерційних банків інструменти грошово-кредитної політики, найпоширенішими з яких є облікова ставка та норма резервування. За умов інфляції він збільшує облікову ставку і норму обов'язкових резервів. У такому випадку кредит, який отримують комерційні банки, стає дорожчим, що зумовлює збільшення вартості кредиту, який вони надають суб'єктам господарювання. Внаслідок цього обсяг грошової маси починає скорочуватися, що призводить до стримування обсягів виробництва та зменшення інфляційних процесів. У випадку економічного застою облікова ставка і норма резервування знижуються. Кредит стає дешевшим. Це, своєю чергою, призводить до зростання попиту на нього. При цьому грошові засоби вивільняються, забезпечуючи цим самим розширення виробництва, збільшення зайнятості та зростання темпів інфляції.

Основними функціями *Державної податкової адміністрації України (ДПАУ)* є контроль за дотриманням банками податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів різних рівнів, державних цільових фондів податків і зборів та інших платежів, передбачених чинним законодавством. Вона формує та веде Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, в якому реєструють банківські установи для набуття ними статусу юридичної особи. ДПАУ в банківській діяльності вживає заходів для боротьби з приховуванням неопо-

даткованих доходів, відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, забезпечує виявлення фактів приховування від оподаткування або маскуванню, незаконного походження доходів, їх справжнього характеру і джерел здобуття, місця знаходження і переміщення, розміру та використання. Вона здійснює контроль за проведенням операцій з коштами як у готівковій, так і в безготівковій формах, операцій з рухомим та нерухомим майном, за ввезенням в Україну і вивезенням за її межі грошей у великих розмірах.

Державна митна служба України (ДМСУ) здійснює заходи, спрямовані на забезпечення повноти справляння податків і зборів, зокрема посилення контролю правильності визначення митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України. Найпоширенішим видом доставки товарів до митниці є застосування фінансових гарантій. При цьому гарантом виступає уповноважений Державною митною службою України банк, який бере на себе зобов'язання щодо сплати митним органам України суми фінансової гарантії у разі порушення перевізником зобов'язання про виконання встановлених умов та порядку перевезення товарів, які перебувають під митним контролем між митними органами України. Банки зобов'язані надавати митним органам доступ до банківської інформації про валютні операції окремих суб'єктів, діяльність яких перевіряється митними органами.

Діяльність *Антимонопольного комітету України (АМКУ)* спрямована на забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, зокрема й банківській. На нього покладено функції щодо надання рекомендацій державним органам стосовно здійснення заходів, спрямованих на розвиток банківництва і конкуренції. АМКУ сприяє розвитку добросовісної конкуренції, взаємодіє з органами, що здійснюють регулювання природних монополій тощо.

Основними функціями *Державного казначейства України (ДКУ)* є організація виконання державного бюджету і державних позабюджетних фондів, здійснення контролю з використанням бюджетних коштів, облік касового виконання бюджету і складання відповідної звітності. Казначейська система виконання бюджету передбачає акумуляцію всіх коштів на єдиному рахунку ДКУ. Казначейство оплачує всі рахунки, які виставляють розпорядники бюджетних коштів, здійснює контроль за виконанням бюджетних повноважень, веде бухгалтерський облік та складання звітності про виконання бюджету. Для касового виконання бюджету ДКУ укладає договори з комерційними банками, які одержують статус уповноважених, у яких відкриваються реєстраційні рахунки всім розпорядникам державних коштів.

До мікросередовища банківської діяльності належать такі інститути: інкасація; зовнішній аудит банків; рейтингові компанії; освіта в банку; фірми, які гарантують безпеку банківської діяльності.

Інкасація – це збирання та доставка коштів до каси установи банку. Інкасацію здійснює підрозділ перевезення валютних цінностей та інкасації коштів установи банку [5].

Зовнішній аудит банків здійснює аудиторська фірма з метою перевірки банківської звітності та іншої інформації про фінансово-господарську ді-

яльність банків. НБУ веде Реєстр аудиторських фірм, які мають право проводити аудиторські перевірки банків. Аудиторська фірма зобов'язана повідомляти про виявлені порушення і вади в роботі банку, що можуть призвести до його неплатоспроможності та значних втрат регулятивного капіталу.

Рейтингові компанії здійснюють оцінку ступеня надійності банку за результатами його діяльності протягом останніх п'яти років, його місця і ролі в банківській системі України, а також перспектив подальшого розвитку [5]. Рейтингові оцінки, отримання яких відповідно до чинного законодавства є обов'язковим, мають право визначати виключно уповноважені рейтингові агентства або міжнародні рейтингові агентства, які визнані Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Основною метою діяльності *фірм, які гарантують безпеку банківської діяльності* є усунення можливостей нанесення банку збитків або упущення ним вигоди, забезпечення його ефективної роботи та якісної реалізації операцій і угод. Досягнення цієї мети повинно забезпечуватися виконанням таких завдань: профілактика та запобігання правопорушенням і злочинним посяганням на власність; своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації; оперативне виявлення змін і негативних тенденцій у сферах діяльності, інтересів та інформаційної уваги банку, своєчасне реагування елементів його структури на них; виявлення та формування умов, сприятливих для реалізації банком своїх інтересів; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців з підриву безпеки банку; збереження та ефективне використання фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів банку.

Освіта в банківських установах. Система розвитку персоналу кожної банківської установи повинна передбачати безперервне професійне зростання і підвищення кваліфікації керівників, фахівців і службовців банку. Навчання банківських працівників на місцях спонукає установи банків до забезпечення їх відповідною матеріально-технічною базою. Водночас банки повинні тісно співпрацювати з навчальними закладами. Для ефективної співпраці у банківських установах потрібно створювати свої відповідні навчальні приміщення, забезпечені спеціальною літературою, а також філії кафедр. Усе це сприятиме розвитку персоналу банку і допоможе отримувати необхідні знання.

Висновки. Інституційне середовище банківської діяльності є її визначальним чинником і складається з низки інститутів, які регулюють банківську діяльність, визначає принципи та умови взаємодії її учасників та забезпечує стабільність і розвиток банківської системи. Стабільні інституційні умови надзвичайно важливі для підвищення стійкості та ефективності банківського сектора. Адже неможливо розвивати надійну банківську систему доти, доки не буде розроблено дієвої нормативно-правової бази, умов для розвитку здорової конкуренції тощо.

Література

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт : пер. з англ. І. дзюб. – К. : Вид-во "Основи", 2000. – 198 с.

2. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку / Л. Бальцерович : пер. з польс. – Львів, 2000. – 332 с.

3. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / за ред. З. Ватаманюка. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", 2005. – 648 с.

4. Безклубий І.А. Операції банку та класифікація цивільних право чинів у банківської діяльності / І.А. Безклубий // Право України. – 2002. – № 6. – С. 57-61.

5. Постанова Правління НБУ від 3 грудня 2003 р., № 520 "Про затвердження інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.

Каширук Ю.А. Институциональная среда банковской деятельности: сущность и функции

Раскрыта сущность категории "институциональная среда банковской деятельности". Дополнена сущность "институциональной среды банковской деятельности" через ее функции. Определены основные институциональные факторы формирования банковской системы и охарактеризованы важнейшие составные элементы институциональной среды банковской деятельности. Установлено, что банковскую деятельность регулируют специальные акты банковского законодательства, которые, с одной стороны, должны отвечать общим требованиям правовой регуляции хозяйственных отношений и конституционным принципам и гарантии, а из другого – внедряют публично правовые правила и требования.

Ключевые слова: институциональная среда банковской деятельности, факторы формирования банковской системы, функции институциональной среды банковской деятельности, уровни институциональной среды банковской деятельности, элементы институциональной среды банковской деятельности.

Cashpruk Yu.A. Institutional environment of bank activity: essence and functions

Essence of category is exposed "Institutional environment of bank activity". Opening of essence of "Institutional environment of bank activity" is complemented through his functions. Certainly basic Institutional factors of forming of the banking system and the major component elements of institutional environment of bank activity are described. It is set that bank activity is regulated by the special acts of bank laws, which, from one side, must answer the general requirements of the legal adjusting of economic relations and constitutional principles and guarantees, and from other – inculcate in public legal rule and requirements.

Keywords: institutional environment of bank activity, factors of forming of the banking system, function of institutional environment of bank activity, levels of institutional environment of bank activity, elements of institutional environment of bank activity.

УДК 336.717 Аспір. Р.Л. Кльоба¹ – Університет банківської справи НБУ, м. Київ

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Реформування економічних відносин в Україні передбачає створення ефективного та прозорого механізму акумуляції й перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами економічної діяльності відповідно до ринкових правил та законів. Важливу роль у розбудові ринку цінних паперів відіграють банківські установи, які є його провідними інституційними учасниками. Ефективне здійснення операцій з цінними паперами сприяє диверсифікації банківської діяльності та посиленню конкуренції у фінансово-кредитній сфері.

¹ Наук. керівник: проф. Л.А. Білий, д-р техн. наук – Університет банківської справи НБУ, м. Київ